

"Музей қызметінің негізгі бағыттарын жаңғырту"

семинар-тренингі

**Музей экспозициясы мәтін/мессандж ретінде.
Көркем ойлау экспозицияны жаңарту ресурсы ретінде. Көркем сурет көрнекі экспозицияның доминанты ретінде. Объективтің және субъективтің тепе-теңдігі. АҚШ, Еуропа, Ресей, Қазақстан және Орта Азиядағы музей жинақтарын талдаудың өзекті тәжірибелері.**

Дәріскер: Сафарова Г.М.
Арт-менеджер.
Заманауи өнер кураторы.
Өнер музейінің маманы.

Қарағанды қ., 2022 жыл

Кіріспе

Соңғы екі онжылдықта білім мен ақпаратты қабылдау мәдениетінде жаһандық өзгерістер болды. Интернет пен техникалық революция дәуірінде қазіргі адам басқаша. Бұл өзгерістер әлем музейлерінің жұмысындағы өзгерістерге әкелді. Экспозициялардың жаңа түрлері, келушімен диалогтың жаңа форматтары қажет. Музей мәдениет институциясы ретінде ашық және креативті қазіргі таңда. Келушілер тек тұтынушы болуын тоқтатып, музей ұсынатын тақырыпқа үлес қосқан кезде серіктестік, бірлескен шығармашылық мәдениеті пайда болды.

Қазіргі заманғы музей өзінің коллекциясына, музей объектісінің құндылығына, ғылыми мәліметтерге, келушімен қарым-қатынасқа сүйене отырып, тәрбие мен білім беру міндеттеріне бұрынғыдай қызмет етуді жалғастыруда, бірақ музейдің формалары мен әдістері өзгерді. Тұжырымдама айқынырақ және біртұтас болды, оның мағыналары музей затының қазіргі заман үшін өзектілігімен байланысты болды, экспозициялар білім беру интерактивті бағдарламаларын ескере отырып жасала бастады. Жаңа технологиялардың дамуымен музей дизайны деген ұғым кеңейді.

Классикалық идеяларға сәйкес:

а) музей экспозициясы - бұл композициялық түрде ұйымдастырылған, түсініктемелермен қамтамасыз етілген, техникалық және көркем безендірілген музей заттарының мақсатты және ғылыми негізделген демонстрациясы, нәтижесінде табиғи және әлеуметтік құбылыстардың нақты музей бейнесі жасалады. (Зак А. Б. Ресей музей энциклопедиясы. Т. 2-м.: "Прогресс"

"Рипол классик", 2001.-С. 355)

б) музейлік жоба - бүкіл ұжымның күрделі көп сатылы қызметі. "Экспозицияны жобалау кезең-кезеңмен жүзеге асырылады және негізгі құжаттарды: экспозицияның ғылыми тұжырымдамасын, экспозицияның көркемдік тұжырымдамасын, кеңейтілген тақырыптық құрылымды, эскиздік жобаны, тақырыптық-экспозициялық жоспарды, монтаж парақтарын, жарықтехникалық жобаны, егжей-тегжейлі және құрастыру сызбаларын, экспозиция сценарийін әзірлеуді және қабылдауды қамтиды" (<http://www.museum.ru/rme/dictionary.asp?125>)

Классикалық музейтануда музей экспозициясын құру кезінде ғылыми тұжырымдамаға басымдық берілді.

Экспозицияның ғылыми тұжырымдамасы

Экспозицияның ғылыми тұжырымдамасы туралы классикалық түсінік музей сөздігінде келтірілген: "... (лат. тұжырымдама-түсіну, жүйе), музей экспозициясының теориялық негіздемесі, экспозициялық дизайн негіздерін баяндайтын және экспозиция тақырыбын ғылыми түсіндіретін құжат. Экспозицияның ғылыми тұжырымдамасында аналитикалық және жобалық бөліктер бар. Аналитикалық бөлімде проблеманы ғылыми пысықтау, музейдің коллекциялық, ескерткіш және ғылыми-тарихи әлеуетіне талдау беріледі, Болашақ экспозицияның заттық материалмен қамтамасыз етілуі және оның сол бейінді топтың және өңірдің музей желісіндегі экспозициялар арасындағы орны айқындалады. Аналитикалық бөліктің негізінде ЭҒТ жобалау бөлімі құрылады, онда экспозиция тақырыбы негізделеді, оның құрылысының мақсаттары, міндеттері, негізгі принциптері мен әдістері, құрылымы, адресаты (болжамды музей аудиториясы) және т.б. ЭҒТ экспозицияны көркемдік жобалау үшін негіз болады және экспозиция тұжырымдамасының көркемдік дизайнына қойылатын негізгі талаптарды қамтиды. ЭҒТ ережелері экспозицияның кеңейтілген тақырыптық құрылымы мен тақырыптық-экспозициялық жоспарында одан әрі нақтылауды табады. Теориялық пысықтау және құрылымы ЭҒТ экспозициялық дизайнның күрделілігі мен масштабымен анықталады" (<http://www.museum.ru/rme/dictionary.asp?107#>)

Алайда қазіргі заманғы озық музеологияда кейбір өзгерістер болды. Экспозицияларды құру тәсілі өзгерді. Экспозициялық жоспарлаудың жаңа түрі - сценарий тұжырымдамасы пайда болды. Тұжырымдамалардың синтезі болды деп айтуға болады: ғылыми, сценарийлік және көркемдік дизайн. Экспозиция шығарманың ережелеріне сәйкес құрыла бастады: қақтығыс, драматургия және композиция. Белгілі орыс музеологы В. Ю. Дюкелский жазғандай: "алдымен экспозициялық идея пайда болады, ол тақырыпты түсіндіру және оның жеке компоненттерін сипаттау болып табылады. Әрі қарай болашақ экспозицияның стилистикалық және жанрлық ерекшеліктері анықталады. Одан кейін "уақыт аралық шешімдер" (экспозиция ритмі мен қарқыны) және "кеңістіктегі шешімдер". Бұл экспозициялық әрекет динамикасына елеулі өтінім"(В. Ю. Дюкельский "Музей экспозициясын жобалау" // "музейлік жобалау"./ жауапты ред. А.А. Щербакова, құраст. В. В. Лебедев. М.: 2009.- С. 64).

"Сценарий тұжырымдамасы ғылыми тұжырымдаманың мазмұнын жинақтайды және оны "қолдануға жарамды түрде" береді.... Сценарий тұжырымдамасында экспозицияға көзқарастың принциптері, негізгі сюжеттік желілер, мазмұнды ашу құралдары, түйінді сөздер мен бейнелер көрсетілген <...> Сценарий тұжырымдамасы мыналарды қамтиды: "ғылыми мазмұн, көзқарас принциптері, сценарий контурлары, негізгі сюжеттік желілер мен сюжеттер жиынтығы, экспозицияның жұмыс істеу сипаттамасы (режим және

уақытты есептеу), мультимедиялық сценарийлер немесе бағдарламалар тізімі "(В.Ю. Дюкельский "Музей экспозициясын жобалау...69-бет). Сондай-ақ, сценарий тұжырымдамасында келушімен қарым-қатынас жасау тәсілдері қарастырылады.

Сценарий тұжырымдамасы толығымен екі жағдайда жасалуы мүмкін екенін ескерейік: жаңа музей құру кезінде немесе уақытша көрме құру кезінде. Музей сценарийісті деген мамандықтың өзі - өте сирек кездеседі, мұндай мамандар негізінен елордалық деңгейдегі ірі қалаларда шоғырланған. "Экспозиция сценарийі экспозицияны жобалаудың міндетті элементі болып табылмайды; әдетте тұсаукесерде және мұраны өзектендіруде күрделі және ерекше міндеттерді шешу үшін қолданылады" (<http://www.museum.ru/rme/dictionary.asp?145>).

Қазақстанның көптеген музейлері үшін кәсіби және материалдық проблемаларға байланысты сценарий тұжырымдамасын пайдалану уақытша көрмелер құрудағы эксперименталды тәжірибе болып табылады. Алайда, музейлердің едәуір бөлігін классикалық тұрақты экспозицияны жанарту тақырыбы аландатады. Онымен жұмыс істеудің жаңа форматтарын қалай табуға болады, музейдің "денесіне" жаңа және өзекті нәрсені қалай енгізуге болады. Осыған байланысты әдістердің бірі - заманауи өнер суретшілерінің шығармашылық тәжірибесі, олардың инсталляциялары әрдайым әсерлі, өзекті және жарқын ассоциациялармен таң қалдырады.

"Инсталляция" ұғымы әр түрлі элементтерден суретші жасаған және белгілі бір мағынада біріктірілген кеңістіктік композицияны қамтиды.

Музей тақырыбына байланысты осындай инсталляциялардың мысалы ретінде суретші Барбара Блумның МАК музейіндегі (Австрия) "Вена орындықтары" жобаларын келтіруге болады:

Ағаш жиһаздың нәзік "тоқылған" сұлулығы арнайы жасалған жарықтың арқасында ерекше көрінеді (инсталляциялардың фотосуреттерін Красноярск музей орталығының кураторы С.Ковалевский ұсынды).

Қазақстан жағдайында музей экспозициясын жобалау - бұл ғылыми қызметкердің, дизайнер-суретшінің және музей педагогының шығармашылық қызметінің бірлескен жұмысы. Соңғы 20 жылда біздің елде сценарий тұжырымдамасын қолданатын бірнеше жоба ғана белгілі болды. Музей кураторы Файзуллина Ғалия ҚР (Алматы) ОММ-де "Тұлпардың қанаттарында" және "Табақтас" атты екі көрме музей жобасына бастамашылық етті (жарияланым: Файзуллина Г., Хатран Д. ҚР Орталық мемлекеттік музейінің "Табақтас" көрмесінде түркі халықтарының дәстүрлі дүниетанымы контексіндегі қазақтардың дәстүрлі ыдыстары (тұжырымдама, интерпретация) // «Қожа Ахмет Ясауи мұрасы мен ілімінің зерттелу мәселері = Проблемы исследования наследия и учения Ходжа Ахмеда Ясави = Research problems of heritage and studies of Hdja Ahmed Yasawi» IV халықаралық ғыл.-тәж.конф. материалдары. 4-6 қазан, 2012 жыл. - Түркістан: «Әзірет Сұлтан» мемлекеттік тарихи-мәдени қорық-музейі». 2012 - 400 б. - қазақша, орысша, ағалшынша. - 168-173 б.)

Осылайша, музей дизайны - бұл ғылымды, театр мен сценография элементтерін, көркемдік дизайнды (музей дизайны), келушілермен өзара әрекеттесу әдістерін байланыстыратын өнер.

Музей дизайны

"Музей дизайны әр түрлі өнер түрлерінің тәжірибесінің үйлесімі арқылы экспозиция тақырыбын терең түсіну міндетіне қызмет етеді: бұл сценография, сәулет, бейнелеу өнері және оның көркемдік мағынасындағы дизайн" (Майстровская М.Т. Музейдің экспозициялық дизайны: негізгі ұғымдар. Сәндік өнер және пәндік-кеңістіктік орта, журналы. МGHPA хабаршысы. Баспа: С. Г. Строганов атынд. Мәскеу мемлекеттік өнер және өнеркәсіп академиясы . (Мәскеу), 2012 , - No 4, - с 4-12)

Музей дизайнының тағы бір анықтамасы: "Музей ортасын ұйымдастыруға, музей мен оның коллекциясын көпшілікке көрсетуге және музей затын насихаттауға арналған архитектуралық және дизайнерлік олжалар мен шешімдер" (<http://www.proarte.ru/events/1-ya-peterburgskaya-biennale-muzeynogo-dizayna/>)

Музей дизайны көптеген міндеттерді атқарады. Бұл архитектуралық және көркемдік және кеңістіктік шешім, экспозициялық жабдықтар, мәтіндерді безендіру, музей навигациясының элементтері. Сценарий және ғылыми тұжырымдама аясында музей дизайны көркем образ жасау мәселелерін, түс пен жарық шешімін, музей затын түсіндіру тәсілдерін, оны сақтау тәсілдері мен экспозиция принциптерін шешеді. Келушімен қарым-қатынас әдістері музей педагогтарымен өзара әрекеттесу арқылы шешіледі.

Экспозиция әдістері:

жүйелі, тақырыптық, музейлік-бейнелі, бейнелі-сюжеттік, ландшафттық. Көптеген экспозицияларда әртүрлі әдістердің үйлесімін байқауға болады. Соңғы онжылдықтарда музейлік-бейнелі және бейнелі-сюжеттік әдістер кеңінен қолданылды.

Мәдени және тарихи мағынасы бар музей затында суретші жаңа мағыналарды, соның ішінде эмоционалды компонентті көрді.

Музейлік-бейнелі сюжеттің мысалы - А. және М. Цветаевтардың музей үйіндегі экспозициясы

*Экспозиция Дома-музея
М. и А. Цветаевых
в Александрове*

Бұл ең танымал мысал. Бөлме ақ түске боялған. қабырғалардың бірінде айна ілінген. Айнаға үстелдің жартысы және гүлдері бар вазаның жартысы бекітілген. Айна осы объектілердің тұтастығы туралы иллюзия береді.

Тағы бір мысал

*Самолет, на котором учился летать Ю.А. Гагарин
в зале с зеркальным потолком в Саратовском
областном краеведческом музее*

Келесі мысалда бейненің тұтастығын көруге болады, егер зат ықшамды ғана көрсетілсе, экспозиция кеңістігі жүктелмейді, дизайн тұрғысынан өте жақсы орналастырылған және бәрі бір идеяға қызмет етеді.

Рис. 5. Историко-культурный проект «Государевы потехи». Зал «Императорские велосипеды». Фото В. Королева, М. Лагоцкого

Бейнелі-сюжеттік әдіс. Бұл әдістің авторы - ресейлік маман Т. П. Поляков. Экспозицияның бейнелі матасында сюжет, театр элементтері пайда болады, драматургиясына сәйкес кеңістіктің архитектурасы құрылады, әр түрлі

көркемдік элементтерді қосуға болады. Нәтижесінде мұндай экспозиция өзін-өзі қамтамасыз ететін өнер туындысына айналады.

Мысал ретінде "Еврей музейіндегі" көрмені келтіруге болады

(2019, Мәскеу) "Шедеврлер ойыны"

<https://www.youtube.com/watch?v=EjJzylwONYU&t=725s>

Выставка «Игра с шедеврами» в Еврейском музее (2019) / Oh My Art

Выставка «Игра с шедеврами» в Еврейском музее (2019) / Oh My Art

"Шедеврлер ойыны" көрмесінде бейнелеу, драматургия, ерекше архитектура, көркемдік шешім, аттрактивтілік, интерактивтілік және экспрессивтілік бар. Сондай-ақ, жаңа мультимедиялық технологиялар қолданылды.

Ландшафт әдісі жаратылыстану музейлерінде қолданылады. Бұл бәріне таныс диорамалар, панорамалар.

Музеолог А.Щербина анықтамасы бойынша музей дизайны – бұл "архитектура, интерьер дизайны, графикалық дизайн, электронды және цифрлық медиа, жарық, дыбыс, интерактивті механизмдер және дизайнның

басқа салаларын әртүрлі дәрежеде біріктіретін интегративті процесс" (Щербина А.В. Музейлік жобалау, әдістемелік- оқу құралы. – Тольятти: ТГУ, 2011. –с.32).

Креативтік, көркем бейнелеу, драматургия, шығармашылық интерпретациялар, интерактивтілік, сапалы дизайн, жаңа технологияларды қолдану - заманауи, музей көрмелерінің негізгі сипаттамалары.

Музей экспозициясының интерьері мен жабдықтары, жарық пен түс

Музей дизайнының негізгі талаптарының бірі - көрме кеңістігінде экспозицияға қатысы жоқ артық заттар болмауы керек. Едендер, қабырғалар, терезелердегі перделер нейтрал түсті болуы керек (мысалы, қабырғалар сұр немесе ақ болуы мүмкін), өрнегі жоқ, кілемсіз. Кілемдер әдетте көрмеде өзіне қарататын, көрмені түсінуге кедергі келтіретін жарқын нүкте болып табылады.

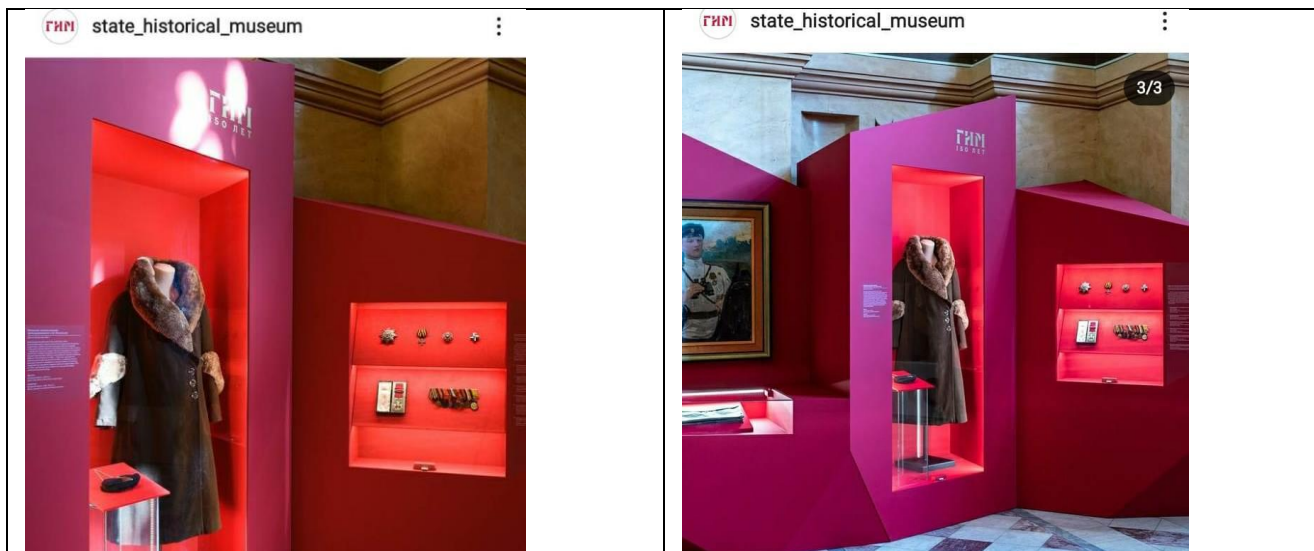
Музейлердің заманауи экспозициялық жобаларының дизайн тенденциялары.

Уақытша көрмелер үшін нейтралды интерьердің фонында әдетте әртүрлі көлемдегі және қанық түсті экспозициялық қалқандардан немесе панельдерден жасанды кеңістік салынады. Түсті таңдау экспозицияланатын заттарға байланысты. Бұл жағдайда дизайнердің сөзсіз талғамына және оның көркемдік деңгейіне сүйену керек.

Мысал: Мәскеудегі Мемлекеттік тарихи музей экспозициясының үзіндісі. "Жад таңдау" көрмесі.

Бұл революционер Александра Михайловна Коллонтайдың (1872-1952) жеке заттарының кешені, тарихтағы алғашқы министр әйел және Төтенше және Өкілетті Елші әйел.

Экспозициялық конструкциялар "динамикалық геометрия" сипатында, кейіпкердің мінезі мен оның қызметіне "тұспалдау", сыртқы түсі – қызғыш - қызыл түс әйел тақырыбын білдіреді, ал Коллонтайдың киімдері орналастырылған нишалардың қызыл түсі Кеңес өкіметі мен революция тақырыбына баса назар аударады. Экспозиция тұтас, қатаң және ықшам түрде жасалған.

Мемлекеттік Тарихи музейдің инстаграмы (Мәскеу, Ресей)

Индиядағы Тибет музейі

Экспозициялық шешім буддистік танка иконасының ұзартылған тікбұрышты пішініне байланысты болды.

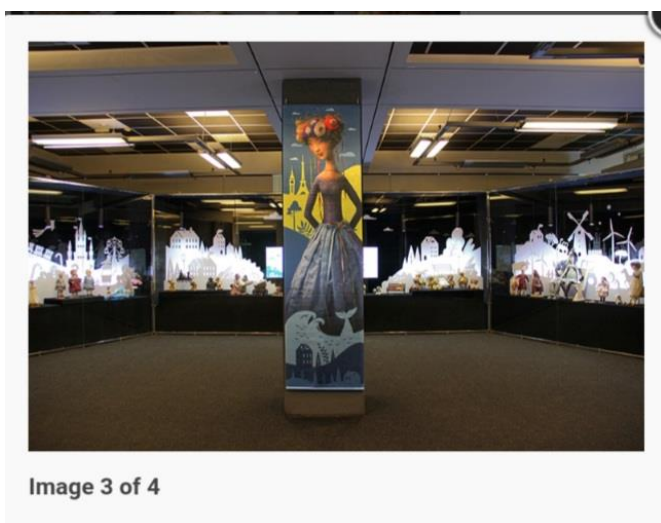

Дәріс авторы Г. М. Сафарова түсірген суреттер

Сургуттағы өнер музейі. "Кукляндия" көрме жобасы

Музей өзінің авторлық қуыршақ коллекциясын ұсынады. Балалық шақ тақырыбына тұспалап силуэтті кесілген панельдер, оған жарық қосылады, нәтижесінде ерекше экспозициялық безендіру. Ақ фонда қуыршақтар өте әсерлі көрінеді.

<https://www.shm-surgut.ru/>

Экспозициялық жабдық

Заттарға арналған стендтер көбінесе тығыз мөлдір оргайнектен жасалады. Түстің какофониясының болмауы маңызды. Музей затын көрсетуге ештеңе кедергі болмауы керек.

Мемлекеттік әдебиет музейі.

А.Тарковскийдің 90 жылдығына арналған (музей сайтының суреті)

Софья Багдасарованың суреті t.me/shakko_kitsune

Британдық музей (Лондон)

Софья Багдасарованың суреті t.me/shakko_kitsune

Дәстүрлі экспозициядағы жарық

Экспозициядағы жарық туралы егжей-тегжейлі және өте сындарлы ұсыныстарды "Мәскеу шамдары" музейінің мамандары әзірледі. Сілтеме бойынша көруге болады <http://www.ognimos.ru/projects>

Мәскеу шамдары музейінің экспозициясындағы нашар жарықтың мысалдары "жеңіл идеялардың копилкасы" деген атаумен <https://www.facebook.com/kopilka.svetlyh.idey>

Авторлар ең көп кездесетін қателіктерді келтіреді

Мысалы: "Міне, Ярославльдегі Вадим Орлов музейінің экспозициясы. Таңғажайып фарфор коллекциясы. Бірақ қанық бояулар жоғалып кетті (және экспонаттардың өздері де), өйткені дисплейлер барлық шыны беттерінде шағылысатын жарықдиодты сызғыштармен (бейтарап Жарық) ғана жарықтандырылады".

Жалғасы бар...